

Bojana Vuković

bojana_vukovic89@yahoo.com

Biljana Milenković-Vuković

biljana.vukovic@ei.sanu.ac.rs

Delatnost slovenačkih udruženja u Beogradu (1921-2014)

Apstrakt:

U radu se govori o beogradskim Slovencima i njihovim udruženjima od početka 20. veka do danas, na osnovu podataka iz arhivske građe, literature, objavljenih istraživačkih radova na projektima srpskih i slovenačkih naučnika i rezultata zajedničkog istraživanja. S obzirom na aktuelna istraživanja o Slovencima na teritoriji Srbije i lakšu dostupnost podataka o društvima formiranim od 1997. godine nadalje, u radu je veća pažnja posvećena slovenačkim društvima i njihovoj delatnosti, koja su postojala u ranijem periodu i koja više ne postoje.

Ključne reči:

Slovinci u Beogradu, slovenačka društva, slovenački časopisi, Nacionalni savet.

Na području Beograda, slovenačka populacija postoji više od sto pedeset godina. Već šezdesetih godina 19. veka, iz Slovenije, počinju da dolaze prve grupe Slovenaca – intelektualci i radnici. Zapošljavaju se kao inženjeri, savetnici, lekari i bolničarke, umetnici, služavke, radnici... Razlozi za naseljavanje bili su, uglavnom, ekonomske prirode, ali su migracije bile različitog tipa: od radnih (najstarijih, pre Drugog svetskog rata ili odmah posle njega), prinudnih (deportacija u toku Drugog svetskog rata) do plan-
skih (kolonizacija) i migracija u vezi sa zastupljenošću Slovenaca u savez-
nim institucijama, vojsci, administraciji. Od tada pa do danas, Slovenci su, u većem ili manjem broju, utkani u istorijski razvoj Beograda. Pre Prvog svetskog rata, u Beogradu je bilo malo Slovenaca – uglavnom su se nase-
ljavali po manjim mestima u Srbiji. Najveći talas desio se između dva svetska rata, a tridesetih godina XX veka 3% od ukupnog broja stanovnika u Beogradu činili su Slovenci.¹ Beograd, kao prestonica Kraljevine

¹ Prema rezultatima popisa stanovništva između dva svetska rata, u Beogradu je, 1921. godine, živelo 1.059 Slovenaca, a godine 1931, skoro triput više – 5.986. Na prvom izvršenom popisu stanovništva posle Drugog svetskog rata, 1948. godine, 9.463 osobe su se izjasnile kao Slovenci, da bi rezultati narednih popisa do početka šezdesetih godina pokazali da je njihov broj u porastu: 1953. godine bilo ih je

SHS/Jugoslavije, bio je privlačan za Slovence bankare, trgovce, inženjere, privatnike, železničare i ostale državne i privatne službenike, koji su svojim znanjem, iskustvom i marljivošću doprineli razvoju urbane kulture u njemu.

Drugi, veći talas dogodio se tokom i posle Drugog svetskog rata, kada je veliki broj slovenčkih porodica prinudno doseljen u Srbiju, u vreme okupacije Slovenije, ili planskom kolonizacijom, naseljen uglavnom u Vojvodini. U tom periodu, i u Beogradu se beleži porast slovenačke populacije.

Već od prvog većeg doseljavanja Slovenaca između dva svetska rata, stvara se potreba za čuvanjem identiteta, što će se realizovati prvo kroz stvaranje saveza, a zatim kroz organizaciju slovenačkih društava. Cilj tih društava prvenstveno je bio povezivanje Slovenaca koji žive u Srbiji, njihovo održavanje veza sa Slovenijom, negovanje kulturnih, nacionalnih i etničkih vrednosti i zaštita njihovih prava. Održavanje jezika i identiteta ogledalo se u organizovanju nastave slovenačkog jezika, kulturno-umetničkim programima, obrazovanjem i stvaralaštvom.

U ovom radu, prvenstveno ćemo se usmeriti na istraživanje slovenačkih društava u Beogradu u periodu od 1921. do kraja 1945. godine. Analizom prvih slovenačkih novina, pre svega, *Slovenačkog beogradskog nedeljnika (Slovenski beograjski tednik)*, *Beogradskog Slovenca (Beograjski Slovenec)* i *Domovine*, dobijamo uvid u postojanje, rad i delovanje tih društava, jer „uz školstvo, štampa je jedan od najvažnijih faktora u životu nacionalnih manjina, koji im pomaže da se očuvaju kao etnički zasebne zajednice. Ona neguje maternji jezik, obaveštava pripadnike manjina o događajima i procesima unutar manjine, služi za izražavanje mišljenja o pitanjima bitnim za određenu nacionalnu manjinu, ali i za iznošenje želja, žalbi, zahteva itd, prema većinskom narodu ili međunarodnoj javnosti. Često povezuje rasute pripadnike nacionalne manjine, stvarajući im osećaj zajedništva“ (Janjetović 2005, 264).

Tridesetih godina 20. veka, Beograd postaje središte samoorganizovanja Slovenaca u Srbiji. U periodu od 1921. do 1945. godine, postojalo je 6 slovenačkih društava: *Savez sluškinja*, kulturno-prosvetna društva (KPD) – *Prosvetno društvo*, *Cankar*, *Jedinstvo (Edinost)* i *Klub Triglav* bili su os-

9.657, a 1961. godine 9.870. Od početka sedamdesetih godina 20. veka, dolazi do smanjenja njihovog broja u Beogradu: prema popisu iz 1971. godine, bilo ih je 7.789, prema onom iz 1981. godine – 6.001, 1991. godine – 3.628, da bi ih, u 2002. godini, u njemu bilo 2.084 (prema rezultatima popisa stanovništva 1954, 1972, 1982, 1992, 2004). Danas u njemu i njegovoj neposrednoj okolini, prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva iz 2011. godine, živi jedna trećina od ukupnog broja Slovenaca u Republici Srbiji, njih 1.539 (Đurić i dr. 2014, 106, 118).

novani sa istim ciljevima i namenom, dok je uloga emigrantskog društva *Istra-Trst-Gorica*, u najvećoj meri bila politička (Žvan 1932, 60).

Slovenačka društva u periodu od 1921. do 1945.

Savez sluškinja (Zveza služkinj)

Među prvim slovenačkim preseljenicima u Beograd i južne krajeve Srbije bile su devojke. Da bi se rešilo pitanje njihovog zapošljavanja i zaštite prava, na inicijativu poznatog iseljeničkog organizatora, duhovnika Janeza Kalana, u Beogradu je, oko 1921. godine, organizovan *Savez sluškinja* (Zveza služkinj), po uzoru i pravilima koja su imala slična društva u Trstu, Kairu, Aleksandriji. Potpunu reorganizaciju celog društvenog delovanja Savez je dobio dolaskom svoga duhovnog vođe i katiheta Tomaža Ulage, koji je uz pomoć predsednice Minke Sagadinove uspeo da okupi oko 250 slovenačkih devojaka. Otvoreni su primereni prostori za druženje, koji su ujedno bili i utočište za nezaposlene, odbor je posredovao u pronalaženju solidnijih službi u beogradskim porodicama, i štitiio prava i pružao im socijalnu zaštitu. Organizovana su javna predavanja, priredbe društvenog i dramskog karaktera. Prvi časopis koji su, 1931. godine, počeli da izdaju Slovenci u Beogradu bio je mesečnik *Naše ognjište* (*Naše ognjišče*), koji je izdavao *Savez sluškinja*, a uređivali su ga dr Vilko Bojc i Tomaž Ulaga. Zamisao da se otvori veliki Dom za slovenačke sluškinje, usled ekonomske krize i nedostatka finansijskih sredstava nije uspela da se realizuje. Iznajmljena kućica u Hadži Prodanovoj 17 preuređena je u mali dom slovenačkih devojaka u kome su sticale i osnovno obrazovanje (*Slovenski beograjski tednik* 6, 1933, 5; št. 7, 4). *Savez sluškinja* bio je jedino društvo, koje se, u tom periodu, bavilo socijalnim pitanjima.

Društvo Istra Trst Gorica

Kao posledica Rapalskog ugovora², nezadovoljni desetogodišnjom romanizacijom i statusom nacionalne manjine³, veliki broj Slovenaca i Hrvata iselio se u Kraljevinu SHS/Jugoslaviju, odnosno teritoriju današnje Srbije. Slovenačka emigracija iz Julijske Krajine bila je naseljena u svim onim delovima države u kojima su bili naseljeni i Slovenci iz Slovenije.⁴ Slovenci, i u domovini, pod italijanskom okupacijom, bili su organizovani u različitim političkim, zadružnim, prosvetno-društvenim organizacijama,

² Rapalski ugovor (potpisan 12. novembra 1920. godine) jeste međudržavni sporazum između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojim su utvrđene posleratne granice na istočnoj jadranskoj obali između dve kraljevine.

³ Više o tome videti u: Janjetović 2005, 407-413.

⁴ Osim u Beogradu, u kome je bilo naseljeno nekoliko stotina slovenačkih emigranata iz Julijske Krajine, u većem broju bili su naseljeni i u Novom Sadu, Subotici, Nišu, Kraljevu, po rudnicima Moravske oblasti, Skoplju.

zajedno sa hrvatskim stanovništvom. Takve organizacije nastavile su sa radom i u emigraciji, radi boljeg isticanja problema u Julijskoj Krajini izazvanih Rapalskim ugovorom i radi zaštite svojih interesa. Tako je, godine 1931, u Beogradu osnovano Društvo iseljenika iz Julijske krajine *Istra Trst Gorica* (*Slovenski beograjski tednik* 4, 1933, 6), smešteno u ulici Kralja Petra 22, čiji predsednik je bio pravnik i sudija Albin Radikon. Rukovodstvo i članovi Društva *Istra Trst Gorica* održavali su dobre odnose sa ostalim slovenačkim organizacijama u Kraljevini Jugoslaviji, mada su njihovi ciljevi bili različiti. O radu i delovanju Društva *Trst Istra Gorica* redovno su izveštavale novine *Slovenački beogradski nedeljnik*.

Tako, iz pomenutih novina saznajemo da je, 1933. godine, Društvo emigranata *Istra Trst Gorica*⁵, zajedno sa Sokolima Kraljevine Jugoslavije, Narodnom odbranom, Jadranskom stražom, Udruženjem vojnih invalida, Kolom srpskih sestara, Ženskim savezom Kraljevine Jugoslavije i Ženskim odborom za pomoć beguncima, organizovalo manifestaciju povodom trinaestogodišnjice donošenja Rapalskog ugovora, u dvorani Beogradskog univerziteta (*Slovenski beograjski tednik* 6, 1933, 6). Takođe, Udruženje je svake godine organizovalo proslavu *Miklauža* (Miklavž)⁶, 6 decembra u hotelu Petrograd, „... sa podelom poklona i igrankom do zore“ (*Slovenski beograjski tednik* 8, 1933, 6), proslavu Nove godine – *Silvestrovo*, zatim izložbe slikara iz Julijske krajine (*Slovenski beograjski tednik* 11, 1933, 9) i sl.

Društvo Cankar

Sedište slovenačkog kulturno prosvetnog društva *Cankar* nalazilo se u Zrinjskoj 16. Od 1931. godine, predsednik Društva je bio Miloš Štibler, zadružni radnik i finansijski stručnjak. Društvo je imalo članove i prijatelje, a na redovnim sastancima, jednom nedeljno, članovi su se upoznavali, družili, i, putem predavanja, informisali o aktuelnim dešavanjima. U prostorijama Društva, na raspolaganju su bili brojni domaći časopisi, šah i ostale društvene igre. Prosvetna misija je proširena i na druge delatnosti društvenog i kulturnog rada (*Slovenski beograjski tednik* 3, 1933, 2). Kulturno

⁵ Tridesetih godina, postojalo je 35 emigrantskih društava po Srbiji. Sva društva bila su udružena u *Savez emigrantskih društava u Jugoslaviji* (*Savez emigrantskih društav v Jugoslaviji*), sa sedištem u Beogradu. Predsednik *Saveza* bio je doktor prava Ivan Marija Čok (*Slovenski beograjski tednik* 6, 1933, 6-7). Pored političkog, *Savez* je delovao i na publicističkom, propagandnom i kulturnom području i trudio se da upozna jugoslovensku i širu javnost sa događanjima u Julijskoj Krajini. Opstao je, uz veću ili manju podršku jugoslovenske vlasti, do 1940. godine.

⁶ Sveti Nikola ili sv. Miklauž, hrišćanski svetac, poznat po svojoj darežljivosti, po gregorijanskom kalendaru obeležava se 6. decembra. Slovenci ga nazivaju Sv. Nikolom kada govore o njemu kao istorijskoj ličnosti, a Miklauž je dobar čovek koji donosi deci poklone (Kuret 1970, 18).

prosvetno društvo *Cankar* je beogradskim Slovencima bilo poznato naročito po svojim brojnim pozorišnim predstavama (npr. komedija *Svetniki*, režija G. J. Kosmač). Organizovana je i proslava *Miklauža*, 2 decembra 1933. godine, u prostorijama Saveza nabavljačkih zadruga u Poenkareovoj ulici br. 21 (*Slovenski beograjski tednik*, 1933, št. 8, str. 6), kao i maskenbali uoči *pusta*⁷ (*Slovenski beograjski tednik* 1, 1934, 6). Pored obeležavanja slovenačkih praznika i proslava, organizovan je i doček pravoslavne Nove godine, 13. januara, sa komedijom *Udovica Rošlinka* (*Udova Rošlinka*), Cvetka Golara (*Slovenski beograjski tednik* 1, 1934, 6).

Društvo Prosveta

Prostorije Društva nalazile su se u Krunskoj ulici 23. Kao i ostala slovenačka društva u tom periodu, imalo je ulogu u negovanju kulturnog i etničkog identiteta Slovenaca. U prostorijama Društva, bile su organizovane društvene večeri, *Silvestrovo* i različite priredbe, kao što je, npr, bila popodnevna priredba povodom 15. godišnjice smrti Ivana Cankara. Gospodin Levstik je čitao jednu od najboljih Cankarevih „crtica“ *Šoljica kafe* (*Skodelica kave*), o delu Cankara govorio je prevodilac i pobornik zbližavanja slovenačke i srpsko/hrvatske kulture Tone Potokar, a odlomke iz pesama recitovao je Tomaž Ulaga (*Slovenski beograjski tednik* 9, 1933, 6). Na repertoaru su bile i drame.

Jedinstvo (Edinost)

Slovenačko kulturno-prosvetno društvo *Jedinstvo (Edinost)* imalo je prostorije u ulici Kralja Ferdinanda 17 (danas Kneza Miloša). Predsednik je bio Slavko Savinšek (do novembra 1933. godine), pisac, osnivač *Slovenačkog beogradskog nedeljnika*⁸, a zatim Slavko Lamphreht (*Slovenski*

⁷ *Pust* ili, na srpskom, *poklade*, predstavlja narodni praznik koji je rasprostranjen u Evropi i Americi, korene vuče iz paganskih običaja obeležavanja kulta Sunca i dolaska proleća. Danas se vezuje za početak hrišćanskog obeležavanja velikog posta uoči Uskrsa. Smatra se za vreme neobuzdanog uživanja u hrani i piću i proslavama pod maskama. Vreme pusta se pomera u zavisnosti od Uskrsa.

⁸ *Slovenački beogradske nedeljnik – nezavisan list za kulturu, ekonomsku i socijalnu reportažu* (*Slovenski beograjski tednik – neodvisen list za kulturo, gospodarsko in socialno reportažo*), izdavač i odgovorni urednik Fran Podbrežnik, Beograd, Đorđa Kratovca 43, glavni urednik dr Vladimir Bartol – pisac, dramaturg, esejista i kritičar, u upravi je bio Fran Bratuša, ilustrovali su ga akademski slikar Ivan Čargo, Stanko Mencinger, Slavko Savinšek. Uredništvo i administracija bili su u Poenkareovoj ulici (bivša Đure Đakovića). Štamparija Svetlost M. Weiser, Brankova 20. List je izlazio od oktobra 1933. do februara 1934. godine, svake subote, na slovenačkom jeziku, jedna strana *Referišemo – čitajući slovenačke časopise i novine* bila je na ćirilici da bi služila za orijentaciju o slovenačkim kulturnim problemima (*Slovenski beograjski tednik*). Svaki pretplatnik bio je osiguran u slučaju invaliditeta, imao pravo na jedan besplatan oglas i dobijao besplatno

beograjski tednik 3, 1933, 6; št. 8, 6). Interesantno je da su, pored Slovenaca, članovi društva bili Srbi i Hrvati. Kroz priredbe su pokušavali da predstave dela slovenačkih umetnika. Predstava *Herman Celjski* bila je izvedena u Društvu kao poruka da se neguje slovenačka drama, „jer preko nje se sluša jezik i doživljava domaća atmosfera“.

Klub Triglav

Svake godine je u svojim prostorijama organozovao proslavu *Berbe grožđa (Vinska trgategv) – Martinovanje* i obeležavao Dan mrtvih – *Svi sveti*. Toga dana, članovi hora *Kluba Triglav* su se, na Novom groblju, s pesmom sećali svojih preminulih, a taj čin su naglašavali da je „lep, pohvalan običaj koji nam diže ugled među Srbima“ (*Slovenski beograjski tednik* 4, 1933, 6). Organizovane su i tradicionalne društvene večeri u kafani *Moskva* sa plesom i zabavnim programom, *pust* i ostali praznici (*Slovenski beograjski tednik* 8, 1933, 6).

Društvo Slovenaca u Beogradu

Iz intervjuja sa predsednicima slovenačkih KPD *Jedinstvo* i *Cankar*, kao i *Kluba Triglav*, objavljivanim u *Slovenačkom beogradskom nedeljniku*, tokom 1934. godine, mogla se naslutiti težnja beogradskih Slovenaca da se ujedine u jedno društvo.⁹ Mada je, još 1932. godine, na inicijativu predsednika *Kluba Triglav*, ustanovljen Međudruštveni odbor¹⁰, sa ciljem da se postojeća društva ujedine, da bi se sprečila međusobna rivalsstva i da bi zajednički više doprinela u kulturno-prosvetnom, humanitarnom pogledu, tek 1935. godine, osnovano je *Društvo Slovenaca u Beogradu (Društvo Slovencev v Beogradu)*. Društvo je nastavilo tradiciju 3 prethodna manja slovenačka beogradska društva. Imalo je Upravni odbor, pevačku, dramsku i prosvetnu sekciju, biblioteku i čitaonicu. Priredbe i svi važniji događaji najčešće su bili organizovani u Ruskom domu, kao npr. predstava *Veronika Deseniška*, Otona Župančiča, tragedija u sedam slika, na kojoj je, pored Beograđana bio prisutan i autor, a glumci, amateri bili su članovi Društva: Vilko Bojc, urednik novina, Slavko Savinšek i njegova supruga, Stanko Čoš i dr. (*Beograjski Slovenec* 1, 1936, 1).

privredne i pravne informacije (*Slovenski beograjski tednik* 5, 1933, 4). „Slov. Beogr. nedeljnik u svom programu treba da vrši razmenu kulturnih događaja između Beograda i Ljubljane, da izveštava Slovence o tome šta se misli i piše u Beogradu i obratno, ali i da pokuša da Beograd upozna sa željama i zahtevima – posve pravedno, kao što su se Slovenci upoznivali sa Beogradom posle ujedinjenja“ (*Slovenski beograjski tednik* 5, 1933, 4).

⁹ U tom periodu, u Beogradu je živelo oko 15.000 Slovenaca (*Beograjski Slovenec* 1, 1936, 1).

¹⁰ Organizovali su zajedničke akcije, kao npr, skupljanje pomoći za siromašnu decu, za Božić, 1932. godine.

Godinu dana posle osnivanja, 1936, Društvo počinje da izdaje svoj list, *Beogradski Slovenac: glasilo Društva Slovenaca u Beogradu*.¹¹ Svoje pretplatnike širom Srbije redovno je informisao o svim važnijim kulturnim, socijalnim, političkim, privrednim i ekonomskim događanjima u Beogradu, Srbiji i Sloveniji. Finansirao se putem pretplate i od reklamnih poruka. Pod ovim naslovom, mesečnik na slovenačkom jeziku, izlazio je od 1. oktobra 1936. do 15. aprila 1938. godine (*Beograjski Slovenec* 1, 1936, 1). Sa promenjenim uredništvom i naslovom, od 15. maja 1938. do 15. februara 1939. godine, nastavlja izlaženje kao mesečnik *Slovenski odjek (Slovenski odmevi)*.¹²

Društvo je radilo i za vreme Drugog svetskog rata, prvenstveno u cilju pružanja pomoći slovenačkim prognanicima i iseljenicima.

Slovenački momci (Slovenski fantje)

Pored pomenutih slovenačkih društava tridesetih godina, o kojima postoji pisani trag u literaturi, mada ih, u dosadašnjim istraživanjima, nismo pronašli u beogradskim arhivima, prema sećanju jednog od aktivnih članova današnjeg *Društva Slovenaca Sava*, u Beogradu je, u to vreme, postojalo i neformalno društvo, koje je okupljalo tadašnje beogradske Slovence – Društvo *Slovenački momci (Slovenski fantje)*. Svoja sećanja, u rukopisu, napisao nam je na srpskom jeziku Ivan Debeljak, unuk i naslednik zanata¹³ jednog od članova Društva *Slovenački momci*, u čijoj kući je ono bilo osnovano i iz koje je delovalo. Uz njegovu saglasnost, objavljujemo tekst u originalu:

Danas, u Srbiji, postoji više od 10 slovenačkih društava, koja deluju u većim gradovima Republike Srbije, koja su registrovana i koja daju svoje članove u Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine. Nekada je to bilo malo drugačije. Po pričanju moga dede po majci, Edvarda Cvara (1896-1965), koji je, u Beograd, došao 1919. godine, u njemu je tada postojalo, moguće ne jedino... a za druge mi nije poznato, tridesetih godina dvadesetog veka, neformalno organizovano slovenačko društvo *Slovenski fantje*. Ne znam tačno kada je bilo osnovano, ali to je bilo društvo nacio-

¹¹ *Beograjski Slovenec: glasilo društva Slovencev v Beogradu*, izdavač dr Vinko Zorc, odgovorni urednik Vilko Bojc, štamparija „Svetlost“, M. Vajser, Kr. Natalije 88.

¹² *Slovenski odmevi*, izdavač Mirko Gorišek, odgovorni urednik Stane F. Čoš, štamparija „Jugoslavija“ L. i St. Filipesku i M. Veber, Zemun.

¹³ Ivan Debeljak (1942), Slovenac iz Ribnice, u Beogradu je nastavio tradiciju izrade „suhe robe“ [drvenarija], koja, u porodici Cvar-Debeljak, postoji više od 95 godina. Među retkima je koji svoju robu nabavlja i danas u Ribnici, a prodaje na beogradskoj pijaci u Mirijevu. O njemu je snimljen film *Suha roba majstora Debeljaka*, u režiji Dragomira Zupanca, prikazan i nagrađivan na više filmskih festivala u Srbiji i Sloveniji, a takođe su o njemu napisani i mnogi tekstovi. Zahvaljujemo se Ivanu Debeljaku na trudu i pomoći u pribavljanju informacija za ovaj rad.

nalnog karaktera, Slovenaca – većinom vernika rimokatoličke vere, koji su se redovito skupljali na jutarnjim, nedeljnim svetim misama u 6 časova. Kasnije su svete mise počinjale u pola sedam izjutra u tadašnjoj beogradskoj katedrali, crkvi Krista Kralja u Krunskoj ulici. Jutarnju misu u 10 časova je uvek držao tadašnji beogradski nadbiskup dr Josip Ujčić, koji je postavljen za nadbiskupa, čini mi se 1937. godine. On je za sebe govorio da je Istrijan, rođen je u Pazinu, ali je dugo godina bio profesor na ljubljanskom Teološkom fakultetu, tako da se je dobro služio slovenačkim jezikom.

Tih godina je bila velika najezda Slovenaca, uglavnom u Beograd, dolazili su službenici u državne službe, intelektualci, zanatlije svih vrsta, muzičari, sluškinje i kućne pomoćnice, svi oni su dolazili sami ili sa porodicom, noseći sa sobom kulturu, znanje, veru, običaje, poštenje i veliko poverenje u svoj rad. Svi oni su bili cenjeni i rado prihvaćeni u novoj sredini. Ko je imao malo kapitala, snašao se je, kupio kućicu sa baštom, gde su gajili povrće za svoje potrebe. Bili su cvečari velikog formata, kao što su bile firme i farme Lap i Mešiček. Međusobno su se mnogo družili, veselili se, mnogi su pravili u svojoj režiji vino, izleti su bili česti, u Topčider, a s jeseni čuvena druženja, višegodišnja, u kafani *Franzthal* u Zemunu, gde su bile čuvene kranjske kobasice i kuvano kiselo zelje, uz dobro vino, harmoniku i pesmu. Tramvaj je tada vozio preko visećeg mosta Kralja Aleksandra prema Zemunu.

Svi ti Slovenci, malo ih je bilo ateista, skupljali su se obavezno u crkvi Krista Kralja, većinom na jutarnjem bogoslužju, misa je bila pevana, organista je, od 1926. do 1937. godine, bio gospodin Stanko Benedikt, nekada austrougarski kapelnik, a od 1937. godine, gospodin Josip Janežič. Pevači su bili odabrani, a ženski deo su činile časne sestre, koje su, u susjedstvu, imale svoj dom, ali ih je dolazilo i iz Železničke bolnice, gde su radile i stanovale. Moram reći da je sveta misa u 10h često prenošena preko Radio Beograda, po pričanju i svedočenju tadašnjeg pevača i soliste Antona Pahulje. Ta crkva je uvek bila puna, jer posle mise su bila druženja u dvorištu, a u blizini su bile tri kafane, dve su držali Slovenci, a treća je bila na uglu Krunske i Beogradske, zvala se *Barajevo*. Tu su se nastavljali susreti, razmenjivali pozdravi, novosti, tražile preporuke za posao, momci i devojke dogovarali, pomagali jedno drugom u poslovima, puno je bilo novonastalih ljubavi i brakova, kumstava. Spontano su došli do zaključka da bi, zbog takvih razloga i potreba, bilo praktično osnovati jedno društvo, makar neformalnog karaktera, koje bi mnogima bilo od koristi radi boljeg snalaženja u novoj sredini. Ustanovljena je kulturna zajednica *Slovenski fantje* koji su, pored životnih potreba i problema, saveta, organizovali i kulturne priredbe u dvorani crkve Krista Kralja i po drugim prigodnim dvoranama, sa pevanjem, a posebno su bile značajne verske manifestacije o velikim crkvenim praznicima.

Društvo je godinama učestvovalo u procesijama za *Tjelovo*¹⁴, a procesija je na čelu imala pevače, crkveni hor, iza je bilo sveštenstvo, noseći kalež, nadbiskup pod baldahinom, koji su nosili četvorica viđenih ljudi, potom su išli momci – fantje u uniformama, zatim devojke – žene u slovenačkim narodnim nošnjama, više redova časnih sestara, sa lepo uređenim haljinama koje određuju posebne redove časnih sestara, iza njih poznate dame i gospoda, viđeni Slovenci i mnogo još sveta. Celu tu šaroliku procesiju, koja je išla jednom godišnje, radoznalo su posmatrali Beograđani. Procesija je išla Krunskom prema Dvoru, levo Miloša Velikog, levo Kralja Milana i današnjom Svetozara Markovića (nekad Jovana Ristića) do crkve. Uniforme gospode bile su sivkastozelene, sa produženim pumparicama, salonskim cipelama, širokim pasom, trorogim šeširom sa crvenom pantljikom i peruškom, nosili su košulje, a umesto kravate pantljiku. Dame su imale slovenačku nošnju u više varijanti i detalja. U mojoj kućnoj fotoarhivi, jer deda je bio vrstan foto-amater, postoje fotografije procesije i ostalih zbivanja.

Nisam zapamtio tačan datum kada je društvo osnovano, negde polovinom tridesetih godina, a po pričanju moga dede, predsednik društva je bio gospodin Anton Molek, službenik u Ministarstvu železnica, načitan i obrazovan čovek, koji je poznao zakone i mnogima pomagao pravnim savetima. Članovi su bili značajni ljudi u toj sredini, kao advokati Smodej i Ivan Bombek, gospodin Mateja Lap, tada najveći i najsposobniji cvečar u Beogradu. Ekonom i blagajnik je bio moj deda, gospodin Edvard Cvar, vlasnik najveće sitarske radnje, koja je sitima i ostalom drvenarijom snabdevala radnje po Srbiji i Vojvodini. Sastanci su bili održavani u njegovoj kući na Crvenom krstu, u Gružanskoj ulici br. 7, tadašnjoj beogradskoj periferiji. Jedna soba je bila uređena za te sastanke, tzv. „zeleni salon“ u koji se retko ulazilo za druge potrebe. Na zidu je visila fotografija kneza – biskupa slovenačkog, koji je bio veliki pobornik zajedništva Slovenaca u dijaspori, bilo je i fotografija dr Antona Korošeca, ministra i potpredsednika vlade u Kraljevini SHS, koji je nekoliko puta dolazio u posetu predsedništvu. Tu su bile i ostale fotografije, porodične i verske. Velika prednost je bila i to što je u kući bio već instaliran telefon, novo i tada retko sredstvo komunikacije. Gospodin Lap je posedovao i svoj automobil, što je omogućavalo kvalitetan i brz saobraćaj za potrebe Predsedništva.

¹⁴ Tijelovo ili Tjelovo – praznik tela Hristova je pokretan, rimokatolički crkveni praznik, slavi se deseti dan iza Duhova, odnosno devetog četvrtka nakon Uskrsa (Rječnik 1963, 313); „Blagdan se, među ostalim, obilježava tijelovskim procesijama u kojima se u povijesti tradicionalno prezentirala pobožnost, ali i važnost pojedinih osoba, udruga, crkvenih i svjetovnih dužnosnika, kao i običnog puka“ (<http://www.tportal.hr/scitech/znanost/264827/Sto-je-i-kako-je-nastao-blagdan-Tijelova.html> (decembar 2014.)).

To Društvo, kakvo god da je bilo, funkcionisalo je do početka Drugog svetskog rata, a mnogi Slovenci su i dalje ostali u Beogradu, snalazili su se u novonastaloj situaciji, mnogi su nestali ili se iselili, mnogi su se i dalje skupljali u Crkvi, ili po ostalim Beogradskim župama, jer su aktivno svuda Slovenci vodili crkveno-misno pevanje. Život je bio težak, živeli su svoj život kako su znali, ali dolazilo je višegodišnje međusobno poznanstvo još više do izražaja u vidu pomoći za posao i hranu.

Ja, kao dečak, krajem četrdesetih godina sam, zajedno sa dedom i ocem, peške sa Crvenog krsta, dole Mileševskom ulicom odlazio na jutarnju svetu misu u crkvi Krista Kralja, koju je i nadalje vodio gospodin Ujčić. Nakon nje su se po starom, dobrom običaju, mnogi Slovenci skupljali i nastavljali druženja u one tri kafane, domaćice su odlazile na pijacu i potom kuvale nedeljne ručkove. Ostale su lepe priče i fotografije, uspomene na prošla vremena. U kući, u kojoj sad živim s porodicom, još uvek stoji „zeleni salon“ sa identičnim nameštajem iz vremena sastanaka Društva, ali na zidu više ne vise slike slovenačkih prvaka Korošeca i Jegliča, koji su bili veliki pobornici zajedništva Slovenaca u tuđini.

To što sam napisao po sećanju na moga dedu je autentično, malo ko zna o tome, pa čak ni članovi moje porodice, jer nisu bili u takvom kontaktu sa Cvarom, i njegovim pričama o svom bogatom životu. U Beogradu 10. 11. 2014.

Družina pravoslavnih Slovenaca „Sv. Kirila i Metodija“

Raspad Kraljevine Jugoslavije i okupacija Slovenije izazvao je drugi veliki talas doseljavanja Slovenaca u Srbiju. Pored srpskih izbeglica iz šireg jugoslovenskog područja, Srbiju i Beograd prinudno naseljavaju slovenački prognanici.¹⁵ Krajem maja 1941, u Beogradu je ustanovljen Generalni Komitet za naseljavanje prognanih Slovenaca, koji je vodio dr Fedor Aranicki. U svojim sećanjima, Fran Roš navodi podatak da je, krajem 1941. godine, u Beogradu bilo naseljeno oko 10.000 Slovenaca. Bili su to činovnici, političari, zanatlije, umetnici i radnici (Roš 1967, 182). Kako je Beograd bio sabirno mesto slovenačkih transporta, jedan od zadataka Komiteta bio je da organizuje razmeštaj izbeglica po mestima u Srbiji.¹⁶ Ipak, veliki broj njih ostao je u prestonici.

Neposredno po dolasku u Beograd, oko 2000 slovenačkih izbeglica primilo je pravoslavnu veru (Bojić 2009, 225). Sa blagoslovom Svetog

¹⁵ Po prvom Nemačkom nacrtu, bilo je planirano da se u Srbiju preseli 260 000 Slovenaca, ali je kasnije, ta brojka smanjena na 10.000 (Milošević 1981, 251).

¹⁶ Prvi prognanici naselili su se u okolini Arandelovca i na Mokroj Gori. Sklonište su našli kao veće ili manje zajednice i u drugim krajevima Srbije kao što su Jagodina, Čuprija, Paraćin, Kruševac, Kraljevo, Lazarevac, Gornji Milanovac, Požega, Mladenovac, Aleksandrovac, Zaječar, Valjevo, Čačak, Niš, Leskovac... (Milošević 1981, 243-280, 311, 313).

arhijerejskog Sinoda, ustanovljena je slovenačka zajednica – Družina pravoslavnih Slovenaca „Sveti Kirilo i Metodije“. Kako usled ratnih neprilika, njihov rad nije bio moguć u okviru zakonskih propisa o osnivanju društava, Sveti arhijerejski Sinod je, decembra 1942. godine, i dekretom odobrio osnivanje parohije pravoslavnih Slovenaca *Sv. Kirila i Metodija* u Beogradu¹⁷, čime je pokretu osigurao zaštitu srpskih vlasti, a time i zaštitu pred okupatorskim vlastima. Izveštaj o radu parohije pravoslavnih Slovenaca *Sv. Kirila i Metodija* u Beogradu za vreme od 1. jula 1942. do 30. juna 1943. (Bojić 2009, 226-234)¹⁸ pruža nam saznanja o mnogim detaljima o životu i radu Slovenaca u Srbiji za vreme Drugog svetskog rata. Društvo je imalo svoj odbor, koji je na sastancima donosio odluke i raspravljao o daljem radu. Iz izveštaja saznajemo da razlozi za veroprelaz Slovenaca u pravoslavnu veru nisu bili strah ili drugi oportunistički razlozi, već ubeđenja i oduševljenje, što se ogleda u velikom interesu Slovenaca za posećivanje liturgija i dostojno proslavljanje krsnih slava.¹⁹ D. Bojić pretpostavlja da su Slovenci po dolasku u Srbiju primili pravoslavlje iz praktičnih razloga, radi prilagođavanja novoj sredini (Bojić 2009, 226).

Liturgije su služene na slovenačkom jeziku²⁰, a za sveštenika slovenačkim pravoslavnim vernicima, aktom Patrijaršije, postavljen je sveštenik Gorazd Dekleva. Kao značajan datum, u Izveštaju o radu, navodi se dan Svetog Ilije, 1. avgusta 1942, kada je ujedno bilo i prvo pravoslavno slovenačko bogoslužjenje van domovine i predstavljalo početak duhovnog života pravoslavnih Slovenaca u Beogradu i u Srbiji. Drugi bitan datum za Društvo predstavlja 20. april 1943, kada je priređen slovenački moleban u Sabornoj crkvi, gde su se Slovenci prvi put u novijoj istoriji poklonili srpskim svetiteljima, Sv. Caru Lazaru, Caru Urošu i Sv. Despotu Stevanu. Društvo je praznovalo i krsnu slavu Sv. Kirila i Metodija (24. maj), Božić, Uskrs ...

Posle proslave prve krsne slave Društva, formiran je, 1942. godine, *Hor pravoslavnih Slovenaca*. Imao je 20-tak pevača, sa ciljem da se neguje pravoslavna crkvena i slovenačka narodna pesma. Hor je vodio teolog Sava Vujkov. Osim crkvenih pesama na slovenačkom jeziku i pravoslavne liturgije, u horu su se učile i izvodile slovenačke narodne pesme.

¹⁷ Sedište Družine pravoslavnih Slovenaca „Sv. Kirila i Metodija“ u Beogradu bilo je u ulici Kralja Aleksandra 17/1.

¹⁸ Dokument se čuva u Istorijskom muzeju Srbije, pod inventarnim brojem 2283.

¹⁹ Prilikom obreda prelaza u pravoslavlje, Slovenci su slavu birali po želji. Najčešće su uzimali slave Sv. Kirila i Metodija, Sv. Savu, Sv. Jovana, Sv. Nikolu, Sv. Dimitrija, Sv. arhangela Mihaila i Bogorodičine praznike (Bojić 2009, 228). "Obred je bio dostojanstven, na slovenačkom jeziku, a svaki novi vernik na dar je dobijao Sveto pismo na slovenačkom jeziku, Kathizis, ikonu Bogorodice ili izabrane krsne slave i krstić" (Bojić 2009, 227).

²⁰ Prema Izveštaju, bogoslužjenja su se vršila prosečno jednom do dva puta mesečno u crkvi *Ružici* na Kalemegdanu.

Pravoslavni Slovenci nisu dobijali novčane subvencije niti od države niti od crkve, Društvo je bilo finansijski podržavano samo od strane srpskih i slovenačkih dobrotvora. Posle Drugog svetskog rata, po povratku pravoslavnih beogradskih Slovenaca u svoju domovinu, Društvo je proširilo svoju delatnost na područje cele Slovenije (Bojić 2009, 225).

SKPD Franc Rozman

Odmah po oslobođenju Beograda, novembra 1944. godine, osnovano je slovenačko kulturno-prosvetno društvo *Franc Rozman*. U knjizi *Slovenski izgnanci v Srbiji 1941-1945*, Fran Roš o nastanku Društva piše da je ono, u svom programu, pored kulturno-prosvetnog rada imalo, još važniji zadatak – da sprovodi naredbe Oslobođilačkog fronta Slovenije (Osvobodilne fronte Slovenije). Jedan od prvih zadataka bilo je organizovanje Slovenaca u Srbiji, njihovo uključivanje u borbe za oslobođenje Jugoslavije, organizovanje pomoći borcima na frontovima i, kao najvažniji, organizovanje povratka prognanih u Sloveniju (Roš 1967, 492). Predsednik Društva bio je vajar Lojze Dolinar, a za kulturni život i propagandu bio je zadužen pisac Anton Ingolič. Dvospratnica u Krunskoj ulici 19, bila je sedište Društva. To je istovremeno bio centar kulturno-prosvetnog rada (postojale su dramska i folklorna sekcija, hor, biblioteka sa čitaonicom) Slovenaca u Srbiji i „vojna baza“, u koju su dolazili Slovenci iz svih krajeva Srbije, da bi se pridružili borcima, partizani iz oslobođenih i neoslobođenih delova zemlje i svi ostali kojima je Društvo predstavljalo utočište.

Društvo je imalo svoj radio program – slovenačku stanicu na Radio Beogradu, kako Roš navodi „... drugo veoma važno kulturno-umetničko, a takođe, političko središte...“ gde su se u početku samo čitale vesti, a kasnije se slušao i kulturno-umetnički program, slali pozdravi i informacije slušaocima (Roš 1967, 493).

O članstvu, radu i oganizaciji Društva najviše možemo saznati iz tekstova objavljenih u njegovom časopisu *Domovina*²¹. Tako, u članku „*SKPD France Rozman u Beogradu*“, objavljenom 1945. godine, u 9.

²¹ Novine *Domovina*, koje su počele da izlaze u Beogradu 18. aprila 1945. godine, nastavak su istoimenog časopisa koga su izdavali Slovenci u italijanskom gradu Bariju. Tamo je izašlo 5 brojeva, a kontinuitet je nastavljen u Beogradu, brojem 6. Nedeljnik, na slovenačkom jeziku. (Prema: Bibliografija izdanja u Narodnooslobodilačkom ratu : 1941-1945. Beograd, 1964: *Domovina: list za politiko in kulturo*. Izdavač [Grupa kulturnih radnika Slovenaca]. Mesto izdavanja: br. 1-5 [Bari], od br. 6 (1945) Beograd; Odgovorni urednik br. 1 (1944) Tine Logar. Štamparije: br. 1 (1944) Sutjeska, štamparsko izdavačko preduzeće. Izlazio je mesečno i povremeno. Posle rata izlazio.). U Beogradu, kao izdavač navodi se Slovensko kulturno-prosvetno društvo *France Rozman*. Uredništvo – urednik Jože Župančič (Roš 1967, 493) i uprava bili su u Beogradu, u Krunskoj 19, a štampala ga je Zadržna štamparija u Frankopanovoj ulici (sada Resavska) br. 15 u Beogradu (*Domovina*, 1945, 4).

broju novina *Domovina* saznajemo: o radu Statističkog odseka i broju Slovenaca na teritoriji Srbije i Beogradu na osnovu prijava²² podnetih Odseku za repatrijaciju Društva, koji je imao važan zadatak da organizuje povratak prognanika u Sloveniju; o uređenoj biblioteci u kojoj su se čitale knjige, revije i brošure, srpski i slovenački časopisi kao što su „Slovenski poročevalec“, „Ljudska pravica“, „Primorski dnevnik“, „Naša vojska“, „Novice“; o formiranju i radu Zadružnog²³ i Socijalnog odseka koji je organizovao kuhinju, čiji korisnici su bili, ne samo Slovenci prognanici i porodice vojnika i zarobljenika, već i radnici i siromašniji građani²⁴; o angažovanju omladine i njihovom aktivnom učestvovanju u radu Društva (*Domovina* 9, 1945, 4). Značajnu ulogu imao je i Kulturno prosvetni odsek „*France Rozman*“, čiji članovi su priređivali muzičke revije, priredbe i pozorišne predstave.²⁵

Pored političko-informativne i kulturno-prosvetne uloge u Sloveniji i Srbiji, novine su služile i kao sredstvo komunikacije među Slovencima u Srbiji, preko kojih su svojim čitaocima, upućivani razni pozivi i informacije, poput poziva za dostavljanje izveštaja o radu slovenačkih društava u Srbiji²⁶, poziva za prijavljivanje izbeglih lica Anketnoj komisiji za utvrđivanje zločina nasilnog preseljenja, potrage za nestalim licima²⁷, izveštaja

²² Do sredine 1945. godine, prijava Slovenaca na teritoriji Srbije bila je uglavnom završena. Stiglo je 7370 prijava sa 15.385 člana. U Beogradu se prijavila 5.891 osoba, Vojvodini 3070 osoba, Srbiji 5.959 osoba, u Jugoslovenskoj armiji služi 465 osoba. Tokom rata, iselilo se oko 2000 osoba, umrlo ili ubijeno od terorista je 120. Nepotpun je spisak palih boraca (*Domovina* 9, 1945, 2).

²³ Početkom marta 1945. godine, dvadesetak Slovenaca, koji su u Beogradu radili kao zadružni službenici, bili vodeći funkcioneri u zadružnim organizacijama ili državni službenici, u Društvu „*France Rozman*“, udružili su se u poseban Zadružni odsek. Organizovali su sastanke i predavanja na kojima se diskutovalo o svim pitanjima važnim za zadružni rad (*Domovina* 9, 1945, 2).

²⁴ „Prvog dana rada, 6. januara ove godine, kuhinja je izdala 43 obroka, sada ih izdaje oko 900 dnevno. Od početka poslovanja do kraja maja 1945, izdato je 65.269 obroka, od toga 10.110 besplatno“ (*Domovina* 9, 1945, 2).

²⁵ „Kulturno prosvetni odsek *France Rozman* je prošlog meseca upriličio Cankarevog *Kralja Betajнове*, u režiji Cirile Medvedove. Oba puta, dvorana je bila prepuna. Naši ljudi su postali željni Cankareve reči i njegova umetnost, još više posle ove narodnooslobodilačke borbe, postaje potreba i svojina širokih masa“ (*Domovina* 9, 1945, 3). Sa ovom predstavom, KPD *Franc Rozman* predstavilo je početak svog kulturnog rada (Roš 1967, 492).

²⁶ „Sva društva neka pošalju stvarne izveštaje o svom radu, od osnivanja do danas. Takođe, ukoliko su sakupila životne namirnice i potrepštine za vojnike, neka to navedu“ (*Domovina* 6, 1945, 4).

²⁷ „Tražim svoga muža inž. Zvonka Medvedeca, koji je službovao do 1943. u Zidanom Mostu, potom je službovao na železnici u Beogradu, potom je otišao u partizane. Sad ne znam ništa o njemu i molim ako neko nešto zna, neka mi javi u

sa spiskovima preživelih i o povratku iz logora, lične vesti²⁸, obaveštenja o pristigloj pošti... (*Domovina* 6-9, 1945). Preko novina, pozivana su sva društva i pojedinci na saradnju, tako što su redakciji dostavljani izveštaji o zarobljenicima, hapšenjima, uspomene i utisci iz vremena okupacije, kao i vesti o doprinosu pojedinaca za razvoj i napredak kraja u kome su se nalazili. Osim toga, dostavljani su joj i sećanja, dnevnici ili hronike, fotografije, skice iz rada i života izbeglica i sl. (*Domovina* 8, 1945, 2).

Jedna od najznačajnijih uloga SKPD *Franc Rozman* bila je inicijativa i otvaranje osnovne škole na slovenačkom jeziku.²⁹ Slovenačka četvororazredna osnovna škola „Ivan Cankar“ radila je u Beogradu u periodu od 1945. do 1964. godine. Na osnovu rešenja Povereništva za prosvetu Narodnog odbora grada Beograda, slovenačka četvorazredna osnovna škola, pod imenom Osnovna škola br. 34, počela je sa radom 3. aprila 1945. godine, u prostorijama školske zgrade OŠ „Njegoš“, u ulici Vojvode Milenka 37. Prvih godina rada, učenici su bila deca nasilno preseljenih Slovenaca, a kasnije, ovu Školu pohađaju i đaci čiji su roditelji bili oficiri ili neki drugi službenici. Nastava se odvijala po školskom planu i programu oslobođene Slovenije iz 1944 godine³⁰, a jedan od ciljeva škole bio je da ona služi kao priprema za prelazak dece u redovne škole u Sloveniji i, uopšte, za povratak u domovinu (*Domovina* 8, 1945, 2; Roš 1967, 494; Nikolova 2012, 704, 706, 710). Od januara 1952. godine, Savet za prosvetu menja naziv škole u OŠ „Ivan Cankar“. Za vreme njenog dvadesetogodišnjeg postojanja, u školi je predavao jedan učitelj i sedam učiteljica, svi slovenački državljani (Nikolova 2012, 709). Februara 1964. godine, zbog malog broja đaka, ukinuta je kao samostalna škola i nastavila da radi kao slovenačko odeljenje pri OŠ „Petar Petrović Njegoš“.

„Slovenačka osnovna škola, kao eksponent državne politike, bila je mesto gde su se preklapali različiti uticaji – i kulturni i jezički. Kao prostor događanja detinjstva i sazrevanja jedne grupe dece, koja su, u stvari, bila daleko od svojih rodni kuća, imala je dvojak zadatak – da obezbedi pot-

pravu ‘Domovine’ u Beogradu. Ja se nalazim sa detetom u Beogradu, došla sam iz nemačkog lagersa u Gracu. Medvedec Marija“ (*Domovina* 9, 1945, 3).

²⁸ „Mileni Kličić, Beograd, Mali Požarevac, Gradčanski. Javljam ti da sam zdrav u Dahau i nadam se skorom viđenju. Pozdrav svim poznanicima. Ljubi te tvoj Kličić Dragan“ (*Domovina* 9, 1945, 3).

²⁹ U radu o Slovenačkoj osnovnoj školi u Beogradu, Vera Nikolova navodi da postoji podatak o postojanju Slovenačke škole u Beogradu i pre okupacije, ali da o tome nije sačuvana arhivska građa (Nikolova 2012, 706).

³⁰ Sa teškoćom je nabavljana školska oprema i udžbenici, naročito čitanke na slovenačkom jeziku. Nastava se odvijala u sva četiri razreda na slovenačkom jeziku po planu i programu Slovenije sa dopunama: u II, III i IV razredu, učio se srpsko-hrvatski jezik, a u IV, u matematici i poznavanju društva, uporedo termini na slovenačkom i srpskom jeziku, radi lakšeg upisa đaka u niže srednje škole i gimnazije u Sloveniji ili Srbiji (Nikolova 2012, 709).

rebno osnovno obrazovanje i vaspitanje u duhu bratstva i jedinstva i tolerancije prema različitosti. To je bilo postignuto dvojezičnim, kombinovanim nastavnim programom i vannastavnim aktivnostima, koje su učenicima omogućavali nesmetano uklapanje u novu, za njih nepoznatu sredinu. Jezičke i kulturne barijere bile su prevaziđene vaspitno-obrazovnim sistemom koji je odgovarao i slovenačkim i srpskim društvenim zbivanjima“ (Nikolova 2012, 712).

Slovenačka društva u Beogradu ukinuta su posleratnom odlukom Komunističke partije i njenim sprovođenjem koncepta kulturne politike, a jedan od njih je bio i ukidanje kulturnih i prosvetnih društava (Dimić 1988, 57).

Savremena slovenačka društva i organizacije

Posleratni period života beogradskih Slovenaca proticao je u miru. Živeli su u harmoničnim odnosima sa Srbima i ostalim etničkim zajednicama u Srbiji. Prvi znaci aktivnosti, uslovljeni političkim faktorima, javljaju se devedesetih godina 20. veka, kada Slovenci u Srbiji postaju nacionalna manjina i, ponovo, počinju da se udružuju.

Društvo srpsko-slovenačkog prijateljstva

Iz literature saznajemo o postojanju *Društva srpsko-slovenačkog prijateljstva*, osnovanog 1988. godine, koje je, posle kratkog vremena, prestalo da postoji, neposredno pred raspad Jugoslavije. Mojca Ravnik navodi da je predsednik tog društva bio inž. Odon Vertovšek i da je ono nastalo na inicijativu grupe Slovenaca i Srba oženjenih Slovenkama (Ravnik 2010, 183; Kržišnik-Bukić 2003, 130). Po nekim autorima, bilo je, 1989. godine, pokušaja manipulisanja Društvom u političke svrhe (Kržišnik-Bukić 1996, 225).

Društvo Slovenaca u Beogradu – Društvo Sava (Društvo Slovencev v Beogradu – Društvo Sava)

Interesovanje za proučavanje novonastalih slovenačkih društava u Srbiji i u Beogradu javlja se među slovenačkim naučnicima krajem 20. veka i ono je ubrzo postalo osnov nekoliko istraživačkih projekata, čiji su rezultati predstavljeni na naučnim konferencijama održanim u Sloveniji i van nje (Divac 2007, 52-53; Poljak-Istenić 2010, 196-197).

U svojim radovima, autori koji su istraživali beogradsko *Društvo Sava* (v. Kropelj 2010; Kržišnik-Bukić 2003; Poljak-Istenić 2010; Ravnik 2010; Žitnik-Serafin 2014) istakli su uglavnom sve bitne uzroke i ciljeve koji su uticali na nastanak Društva, ali su izostali širi opisi delatnosti ranije osnovanih društava.

Republika Slovenija je, na temelju referenduma, proglasila samostalnost od SFRJ, 25. juna 1991. godine i raspadom Jugoslavije, Slovenci u

Srbiji stiču status nacionalne manjine, a za svoju maticu postaju deo iseljeničtva. Ponovo se osnivaju društva Slovenaca u Srbiji.³¹

Nekoliko meseci po uspostavljanju diplomatskih odnosa između Slovenije i Savezne republike Jugoslavije, 2001. godine, nastalo je beogradsko *Društvo Slovenaca Sava*.³² Inicijativa za osnivanje slovenačkog društva u Beogradu potekla je od grupe vernika okupljenih oko crkve sv. Josipa Radnika na Karaburmi, maja 2001. godine, sa idejom očuvanja slovenačke kulture i jezika. Nazvali su ga simbolično *Sava*, po reci Savi, koja povezuje dve države. Želja im je bila da postanu mesto u kome bi se ljudi bliski po poreklu, jeziku i kulturi međusobno družili. Od početnih 20-tak ljudi koji su ga ustanovili, na kraju 2014. godine, broj je narastao na preko 1850 članova i više od stotinu prijatelja Društva.

Ciljevi i delatnosti Društva, prema članu 6. njegovog statuta, donetog na osnivačkoj skupštini dana 23. juna 2001. godine³³, jesu: povezivanje građana Republike Srbije koji su po poreklu slovenačke narodnosti; održavanje kontakata sa Republikom Slovenijom kroz kulturna, nacionalna i etička načela; jačanje kontakata među članstvom Društva i održavanje upotrebe i upoznavanje sa slovenačkim jezikom i kulturom; jačanje prijateljstva između slovenačkog, srpskog i svih ostalih naroda na teritoriji Republike Srbije, i, sa tim u vezi, jačanje svesti o potrebi razvoja tolerancije u međusobnim odnosima; održavanje kontakata sa svim jugoslovenskim i međunarodnim organizacijama koje mogu pomoći u ostvarivanju ciljeva Društva (Statut Društva Sava 2001, čl. 6). Društvom rukovode Nadzorni odbor, Skupština, Predsedništvo i više odbora, koje biraju delegati za period od četiri godine.

Društvo izdaje svoj časopis – *Bilten Društva Slovenaca u Beogradu – Društva Sava* (*Bilten Društva Slovencev v Beogradu – Društva Sava*), koji svojim priložima i rubrikama predstavlja svojevrsan izveštaj o radu Druš-

³¹ Od 1997. do kraja 2014. godine, u Srbiji je registrovano 16 slovenačkih društava i jedno društvo slovenačko- srpskog prijateljstva. Više o slovenačkim društvima u Srbiji videti na: www.slovinci.rs

³² Ambasada Republike Slovenije u Republici Srbiji sa sedištem u Beogradu počela je sa radom januara 2001. godine. Zvanično uspostavljanje diplomatskih odnosa dveju država počinje od 9. decembra 2000. godine. Videti: <http://www.belgrade.embassy.si/index.php?id=830&L=9>

³³ Društvo je upisano u Registar društvenih organizacija i udruženja građana, pod brojem 247, dana 31. 7. 2001. godine, sa sedištem u ulici Internacionalnih brigada br. 70. Dve godine kasnije, preseljeno je u Višegradsku ulicu br. 26, a od polovine 2011. godine, prostorije deli sa Nacionalnim savetom slovenačke nacionalne manjine u Srbiji na adresi Terazije 3/9. Prva predsednica Društva bila je teoretičar muzike i kompozitor prof. dr Anica Sabo, potom advokat Vladimir Uršič, filolog Irena Kužnik i aktuelni, inž. tehnologije Saša Verbič.

tva, dostupan u štampanom i elektronskom obliku.³⁴ Kao i većina slovenačkih društva u Srbiji i *Društvo Sava* ima, za svoje članstvo, organizovanu besplatnu nastavu slovenačkog jezika, na više nivoa (za decu i odrasle, od početnog do prevodilačkog).³⁵ Biblioteka Društva, koja sadrži dela iz klasične i popularne literature za decu i odrasle na slovenačkom jeziku, broji preko 2500 naslova, a audio-vidеoteka 500. Žensko pevačko društvo (*Pojoča družba*) i muški *Kvartet Sava* redovno nastupaju na priredbama u Društvu, drugim slovenačkim društvima u Srbiji, a gostuju i u Sloveniji. Organizuje društvene proslave (Dan društva, Prešernov dan, Dan reformacije, Dan samostalnosti, 8. mart, Martinovanje, Miklauž). Proslave verskog karaktera članovi organizuju samoinicijativno. Na svim proslavama, poslužuju se i tradicionalna slovenačka jela (potice, kranjske kobasice, kiselo zelje, zemičke, zaseka), kao i slovenačka vina. U Društvu se, takođe, predstavljaju knjige i prikazuju filmovi, organizuju koncerti, predavanja, izložbe, likovne i foto radionice, priredbe. U cilju povezivanja mlađih članova Društva i njihovog uključivanja u delovanje Društva, obeležava se nedelja Slovenačke kulture, organizuju ekskurzije u Sloveniju i časovi plesa.

Članstvo u Društvu Sava jedino je moguće uz prilaganje dokaza o slovenačkom poreklu, dok prijatelji Društva mogu biti sva zainteresovana lica, sa pismenom preporukom dva člana Društva. Društvo ima važnu ulogu pri dobijanju slovenačkog državljanstva, aktivno saraduje sa Ambasadam Republike Slovenije u Beogradu, kao i sa državnim ustanovama i slovenačkim preduzećima u Srbiji i Sloveniji.

Rad Društva finansira Kancelarija Vlade Republike Slovenije za Slovene u pograničju i u svetu (Urad vlade Republike Slovenije za Slovene v zamejstvu in po svetu), uz dodatno finansiranje od članarine, donacija članova, prijatelja, preduzeća/firmi, Nacionalnog saveta i dr, dok je sveobuhvatan rad članova u Društvu volonterski.

Slovenački poslovni klub (Slovenski poslovni klub)

³⁴ Prvi broj polugodišnje publikacije Društva Slovenaca u Beogradu, *Bilten* izašao je decembra 2002. godine (urednici Vladimir Uršič i Biljana M. Vuković). Do danas, odštampano je dvadeset četiri broja koji su, osim u štampanom obliku dostupni i u elektronskom, na internet stranici Društva: http://www.drustvosava.org/wordpress_slo/?page_id=68, Digitalnoj biblioteci Slovenije: <http://www.dlib.si/browse/besedila/1> i u otvorenom pristupu elektronske biblioteke u Narodnoj biblioteci Srbije

³⁵ U Društvu Sava, od školske 2002/2003, deluje škola slovenačkog jezika, u kojoj je, volonterski, 5 godina podučavala prof. dr Maja Đukanović, sa Katedre za opštu lingvistiku na Filološkom fakultetu u Beogradu. Od 2007. godine, nastavu slovenačkog jezika drže nastavnice iz Slovenije. Rad škole finansira Ministarstvo za obrazovanje, nauku i sport Republike Slovenije (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport R. Slovenije).

Osnovan je 2003. godine, sa prvenstvenim ciljem da pomogne slovenačkim preduzećima, koja su prva počela da investiraju u Srbiji, da se lakše snađu na tada turbulentnom srpskom tržištu, kao i unapređenje privredne saradnje između Republike Srbije i Republike Slovenije. U međuvremenu, mnogo toga se promenilo u poslovnom okruženju u Srbiji, pa i Klub svoje aktivnosti stalno prilagođava novim potrebama svojih članova i preduzećima u nastanku, kojima je potrebna pomoć. Klub broji preko 100 članova iz različitih sektora, među kojima su sva značajnija slovenačka preduzeća prisutna u Srbiji. Jedna od važnijih aktivnosti Kluba je povezivanje slovenačkih privrednika sa svim privrednim faktorima koji deluju u Srbiji (<http://www.spk.rs>).

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine (Nacionalni svet slovenske nacionalne manjšine)

Najviše predstavničko telo Slovenaca u Republici Srbiji, koje zastupa interese slovenačke manjine i predstavlja slovenačku nacionalnu manjinu na području obrazovanja, kulture, obaveštavanja i službene upotrebe jezika, učestvuje u procesu odlučivanja, ili odlučuje o tim pitanjima i osniva odgovarajuće ustanove u ovoj oblasti. Nacionalni savet predstavlja krovnu organizaciju za postojeća slovenačka društva i njihove članove, kao i one pripadnike manjina, koji nisu učlanjeni ni u jedno postojeće društvo. Nacionalni savet udružuje i usmerava delovanje 17 registrovanih slovenačkih društava (15 aktivnih, 1 neaktivno i 1 udruženje slovenačko-srpskog prijateljstva), čije aktivnosti su usmerene, pre svega, na kulturnu i obrazovnu delatnost, preko kojih se čuva slovenački identitet, jezik i kultura u Srbiji.

Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine izabran je na posrednim elektorskim izborima. Elektorska skupština slovenačke nacionalne manjine, na kojoj je učestvovao 21 elektor, 6. juna 2010. u Beogradu, na osnovu Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina iz 2009. godine, izabrala je 15 članova u Nacionalni savet, koji je prvi put zasedao na osnivačkoj skupštini, 26. juna 2010. u Beogradu. Prvi predsednik bio je advokat Vladimir Uršič, a godinu dana kasnije, zamenio ga je dipl. ekonomista Željko Kljun. Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina iz 2009. godine omogućio je upis u posebne biračke spiskove nacionalnih manjina u Srbiji, a rešenjem o upisu u posebni birački spisak slovenačke nacionalne manjine stiče se pravo učestvovanja na neposrednim izborima za Slovenački nacionalni savet (www.slovenci.rs). Neposredni izbori održani su oktobra 2014. godine. Po prvoj redovnoj sednici, održanoj posle konačne konstitutivne sednice, za predsednika Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine u Srbiji izabran je dipl. inž. Saša Verbič i formi-

rani sastav i odbori Nacionalnog saveta.³⁶ Rad Nacionalnog saveta finansira Republika Srbija.

* * *

Slovinci su na teritoriji Srbije prisutni više vekova. Od 16. do sredine 19. veka, uglavnom kao pojedinci, učestvovali su u ratovima i bitkama za oslobođenje Srbije ili Beograda. U drugoj polovini 19. veka, odigravaju se masovniji prilivi slovenačke populacije na teritoriju današnje Srbije, da bi svoj vrhunac dostigli početkom Drugog svetskog rata, kada se u Srbiju, prinudno, kao izbeglice, naseljava oko 10.000 Slovenaca. Takođe, posleratnom planskom kolonizacijom, veliki broj Slovenaca naselio se u Srbiji, naročito u Vojvodini. Iako se izvestan broj vratio u Sloveniju, veliki broj se opredelio da ostane na teritoriji Srbiji i otpočne novi život. U novoj sredini, privremenoj ili stalnoj, Slovenci počinju da organizuju svoj život. Prilagođavaju se načinu života sredine u kojoj se nalaze, ali se i samoorganizuju i formiraju svoje organizacije preko kojih održavaju kontakte sa maticom. Do devedesetih godina 20. veka, slovenačka populacija u Srbiji, živi, uglavnom, u prožimanju s narodima zajedničke države SFR Jugoslavije. Posle raspada Jugoslavije i formiranjem samostalnih država, Slovenci u Srbiji postaju nacionalna manjina i, kao takvi, počinju, ponovo da se organizuju, na drugim osnovama.

Na osnovu faktografije i sistematizacije dostupne građe, predstavljena su slovenačka udruženja i organizacije u Beogradu, u periodu od 1921. godine do danas. Formiranje i delovanje ovih udruženja bilo je uslovljeno istorijskim i političkim okolnostima, nastalim u vreme postojanja Kraljevine Jugoslavije, periodu Drugog svetskog rata, periodu SFRJ i konačno periodu posle raspada SFRJ. Ova udruženja i organizacije bila su značajna u očuvanju i prenošenju kulturnog i nacionalnog identiteta Slovenaca, koji su se doseljavali u Srbiju, tokom različitih migracijskih talasa – ekonomskih, prisilnih i političko-administrativnih, stvarajući svoje životne svakodnevice i osećanja zajedništva i identitetske kohezije. Društva su bila mesta gde su se preplitali različiti uticaji, ne samo slovenačke kulture već i drugih kultura, jezika i religije. Višedecenijska istorija slovenačkih udruženja pokazuje raznovrsne profile ljudi i njihove aktivnosti u domenu prosvete, umetnosti, religije, esnafa, politike, ekonomije i dr. Zato se može reći da delovanje udruženja predstavlja svojevrsnu društvenu i kulturnu oazu za mnoge generacije, ne samo doseljenih Slovenaca već i njihovog potomstva. Navedena udruženja ostavila su vredne izvore – pisane i usmene (štampu i literaturu, regulative, usmene narative) pomoću kojih je moguće napraviti značajnu rekonstrukciju života Slovenaca u Srbiji. Zahvaljujući slovenačkim udruženjima stalno se uspostavlja veza između prošlosti i

³⁶ Više o tome na: <http://slovinci.rs/sestava-nacionalnega-sveta/>

sadašnjosti, između sećanja i komunikacije između pojedinačnih i kolektivnih potreba i interesa, korisnih ne samo unutar slovenačke zajednice, već i za predstavljanje slovenačke kulture u širem društvu.

Literatura:

Atanacković, Žarko (prir). 1964. *Bibliografija izdanja u narodnooslobodilačkom ratu: 1941-1945*. Beograd: Vojnoistorijski institut.

Beograjski Slovenec: glasilo „Društva Slovencev v Beogradu“. 1936-1938. Beograd: Vinko Zorc.

Bilten: Društvo Slovenaca Sava u Beogradu – Društvo Slovencev Sava v Beogradu. 2002-. Beograd: Društvo Slovencev Sava.

Bojić, Dušica. 2009. Slovenci pravoslavne vere v Beogradu med drugo svetovno vojno. Poročilo o njihovi dejavnosti od 1. julija 1942. do 30. junija 1943. *Prispevki za novejšo zgodovino* 49 (2): 223-234.

Dimić, Ljubodrag. 1988. *Agitprop kultura: agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*. Beograd: RAD.

Divac, Zorica. 2007. International Cooperation of the Ethnographic Institute of SASA. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 55 (2): 49-56.

Domovina. 1945. Beograd: Slovensko kulturno-prosvetno društvo „France Rozman“.

Dragović, Vuk. 1956. *Srpska štampa između dva rata I*. Beograd: Istorijski institut.

Đurić, Vladimir, Darko Tanasković, Dragan Vukmirović i Petar Ladević. 2014. *Etnokonfesionalni i jezički mozaik Srbije*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Etnički mozaik Srbije: prema podacima popisa stanovništva 2002. 2004. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore.

Janjetović, Zoran. 2005. *Deca careva, pastorčad kraljeva: nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918-1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.

Jović, Pavle. 2008. *Slovenci v Beogradu*. Beograd: Samozaložba.

Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. 3. 1948, knj. IX. 1954. Beograd: Savezni zavod za statistiku i evidenciju.

Kropej, Monika. 2010. Nekaj utrinkov o Društvu Slovencev „Sava“ v Beogradu. *Traditiones* 39 (1): 217-223.

Kržišnik-Bukić, Vera. 1996. Slovenci v Srbiji in dr Franc Perko, nadškof in metropolit beograjski. *Razprave in gradivo* 31: 219-236.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2003. Slovenci v Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni Gori ter Makedoniji med preteklostjo in sedanjostjo. *Traditiones* 32 (2): 117-135.

Kuret, Niko. 1970. *Praznično leto Slovencev IV*. Celje: Mohorjeva družba.

Milenković-Vuković, Biljana. 2010. Slovenci u Srbiji: bibliografija sa anotacijama. *Traditiones* 39 (1): 283-320.

Milošević, Slobodan D. 1981. *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije: 1941-1945. godine*. Beograd: Narodna knjiga; Institut za savremenu istoriju.

Nacionalni sastav stanovništva po opštinama: prvi rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. 1992. Beograd: Savezni zavod za statistiku (Statistički bilten 1934).

Nikolova, Maja. 2012. „Detinjstvo u drugom mestu – Slovenačka osnovna škola Ivan Cankar u Beogradu 1945-1965“. U *Zgodovina otroštva / History of Childhood*, ur. Aida Škoro Babić, Mateja Jeraj, Matevž Košir, Bojan Balkovec, 702-713. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Zbirka Zgodovinskega časopisa 45).

Poljak Istenič, Saša. 2010. Pomen društva za izseljence. Društvo Slovencev „Sava“, Beograd. *Traditiones* 39 (1): 195-215.

Popis stanovništva i stanova 31. 3. 1971: nacionalni sastav stanovništva po opštinama. 1972. Beograd: Savezni zavod za statistiku (Statistički bilten 727).

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. godine: nacionalni sastav stanovništva po opštinama. Konačni rezultati. 1982. Beograd: Savezni zavod za statistiku (Statistički bilten 1295).

Ravnik, Mojca. 2010. Nekaj pogledov v preteklost in sedanost beograjskih Slovencev. *Traditiones* 39 (1): 167-193.

Roš, Fran. 1967. *Slovenski izgnanci v Srbiji 1941-1945*. Maribor: Obzorja.

Slovenski beograjski tednik: neodvisen list za kulturno, gospodarsko in socijalno reportažo. 1933-1934. Beograd: Fran Podbrežnik.

Statut Udruženja građana Društvo Sava – Društvo Slovenaca u Beogradu. 2001. Beograd: Društvo Sava – Društvo Slovenaca u Beogradu.

„Tijelovo“. 1963. U *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* sv. 76, 313. Zagreb: JAZU.

Žitnik-Serafin, Janja. 2014. „Aktualno delovanje slovenskih kulturnih društev na obravnavanem območju“. U *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora*, ur. Janja Žitnik-Serafin, 241-259. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

Žitnik-Serafin, Janja. 2014. „Prerez zgodovine slovenskih kulturnih društev v Jugoslavenskem prostoru“. U *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora*, ur. Janja Žitnik-Serafin, 137-179. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

Žvan, Bolče. 1932. *Slovenci v Beogradu: socialno-kulturna slika*. Beograd: Samozaložba.

Elektronski izvori

Ambasada Republike Slovenije Beograd :
<http://www.belgrade.embassy.si/index.php?id=830&L=9> (decembar 2014)
Bilten : Društvo Slovenaca u Beogradu – Društvo Sava / Bilten : Društvo Slovencev v Beogradu – Društvo Sava:
http://www.drustvosava.org/wordpress_slo/?page_id=68 (decembar 2014)
Digitalna knjižnica Slovenije:
<http://www.dlib.si/browse/besedila/1> (decembar 2014)
Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine / Nacionalni svet slovenske nacionalne manjšine:
www.slovinci.rs (decembar 2014)
Slovenački poslovni klub:
<http://www.spk.rs> (decembar 2014)
Slovenska biografija:
<http://www.slovenska-biografija.si/> (decembar 2014)
Tijelovo:
Što-je-i-kako-je-nastao-blagdan-Tijelova:
<http://www.tportal.hr/scitech/znanost/264827/Sto-je-i-kako-je-nastao-blagdan-Tijelova.html> (12. decembar 2014.)

Bojana Vuković
Biljana Milenković-Vuković

Activities of Slovenian associations in Belgrade (1921-2014)

Slovenians have lived for centuries in the territory of the Republic of Serbia. Between the 16th century and the mid-19th century, they took part in wars and battles for the liberations of Serbia and Belgrade, mainly as individuals. In the second half of the 19th century, a more massive immigration of Slovenian population in the territory of the present-day Serbia took place and this trend reached its peak at the beginning of World War II, when about 10,000 Slovenians were forced to settle there as refugees. Also, in the post-war period, a large number of Slovenians settled in Serbia, especially in Vojvodina, as part of a planned colonization scheme. Although a certain number of them returned to Slovenia, a majority decided to stay in the territory of Serbia and started a new life there. In the new envi-

ronment, temporary or permanent, Slovenians began to organize their life. They adjusted themselves to the lifestyle of their new living environment, but they also organized themselves into associations, through which they maintained contacts with their homeland. By the 1990s, the Slovenian population in Serbia mainly lived intermingled with other nations from the common state, SFR Yugoslavia. After the dissolution of Yugoslavia and the formation of independent states, Slovenians in Serbia became an ethnic minority and they began to establish their associations upon different bases. Based on archival data, literature and papers resulting from research projects conducted by Serbian and Slovenian scholars, as well as results of their joint research, the paper deals with Slovenians in Belgrade and their associations since the second half of the 19th century until the present day. Having in mind the ongoing research on the Slovenians in the territory of Serbia and an easier access to data on associations established since 1997, this study particularly focuses on Slovenian associations that used to be active in the past but ceased to exist.

Key words: Slovenians in Belgrade, Slovenian associations, Slovenian newspapers, the National Council